

Inhoud

Woord vooraf 13

Hoofdstuk 1

INLEIDING 17

Stand van het onderzoek en nationaal debat 20

De sensationele onthullingen van Joop Hueting 21

Massageweld in veteranenbrieven 22

Ontkenning van massageweld in veteranenbrieven 25

Het Nederlands 'excessendebat' in vogelvlucht 27

De Excessennota 29

Wetenschappelijke publicaties 33

Vraagstelling, methodiek en thematische afbakening 38

Bronnen 39

Ambtelijke bronnen 39

Archief Van Rij en Stam 39

Overige ambtelijke archieven 41

Niet-ambtelijke bronnen 42

Memoires en egodocumenten 42

Oral history-interviews 43

VARA-brieven en soldatenbrieven 43

Spelling en begripsdefinities 44

Indeling 46

Hoofdstuk 2

DE INDONESISCHE ONAFHANKELIJKHEIDSOORLOG 1945-1949 49

Voorgeschiedenis, verloop en oorlogsstrategie 49

Nederlandse ideologieën vóór de oorlog 49

De Japanse bezetting en de gevolgen ervan 50

Het verloop van de oorlog 52

Eerste fase van de oorlog (najaar 1945 - eind 1946) 52

Tweede fase van de oorlog (eind 1946 - midden 1947) 54

Derde fase van de oorlog (midden 1947 - eind 1948) 54

Vierde fase van de oorlog (eind 1948 - eind 1949) 56

Type oorlog en Nederlandse inschattingsfouten 59

De Nederlandse spelers 63

Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) 63

Oud-krijgsgevangenen en vrijwilligerseenheden van het KNIL 63

Autochtoon personeel van het KNIL 74

Oorlogsvrijwilligers van de Koninklijke Landmacht (KL) 80

Dienstplichtigen van de Koninklijke Landmacht (KL) 88

Commando's en militaire inlichtingendiensten 99

Hulptroepen en paramilitaire organisaties 101

Spanningen en rivaliteiten tussen KNIL en KL 109

Verschillen in cultuur en mentaliteit tussen KNIL en KL 109

Wederzijdse verwijten over gebruik van geweld 112

KNIL-officieren in sleutelposities 113

De militaire tegenstander 119

Hoofdstuk 3

DE EERSTE GOLF VAN EXTREEM GEWELD IN 1945-1946 127

Indonesisch massageweld 128

Begin van de revolutie 128

Het uitroepen van de Indonesische onafhankelijkheid 128

Eerste geweldsescalaties 130

Interne Indonesische machtsstrijd 135

Pogingen tot indamming van het geweld van Indonesische zijde 138

Republikeinse 'beschermingskampen' of 'gijzelingskampen' 140

Indonesisch massageweld tijdens de Bersiap 142

De Bersiap in Bandoeng 142

De Bersiap in Soerabaja 148

De Bersiap in Batavia 155

De Bersiap in Buitenzorg 157

De Bersiap in Semarang 157

Indonesisch massageweld tegen Chinezen 158

Indonesisch massageweld tegen Indo-Europeanen en Ambonezen 164

Berdaulat 166

Het Indonesische massageweld houdt aan 167

Aantal slachtoffers en 'genocide' 171

Oorzaken van het Indonesische massageweld 172

Verantwoordelijkheid voor de massaslachtingen 178

Nederlands massageweld 180

Koloniale restauratiepogingen 180

Nederlandse waarneming van de Bersiap 182

Eerste extreme gewelddaden en spanningen met de Britten 183

Strijd om de macht in het koloniale kamp 196

Extreem geweld en spanningen tussen de geallieerden 198

Nederlands massageweld tegen Chinezen 215

Brits massageweld 225

- Het platbranden van Bekasi 227
- Het bombardement van Tjibadak 231
- Britse strafexpedities op Sumatra 232
- Britse moorden op gevangenen en martelingen 235
- Brits massageweld in Nederlandse bronnen 237
- Oorzaken en balans van het Britse massageweld 238

Massageweld door de tijdelijke Japanse ordehandhavers 244

Hoofdstuk 4

CASESTUDY'S 247

De Zuid-Celebes-affaire 247

- De stichting van Oost-Indonesië 248
- Het Australische intermezzo (augustus 1945-februari 1946) 248
- Het Britse intermezzo (februari-juli 1946) 252
- Nederlands massageweld: intensivering van het geweld 255
- Indonesisch massageweld: groeiend verzet 265
- De doodseskaders komen 270
- Legaliseringspoging versus struisvogelpolitiek 279
- Moord op gevangenen 289
- Uitbreiding van de vrijbrief om te doden 292
- De 'vuurpaniek' van Galoeng Lombok 296
- De macht van de Nederlandse bajonetten 299
- Nasleep van de Zuid-Celebes-affaire 305
- Dekmantel militaire actie 317

Rawagede of het Nederlandse My Lai 323

- De 'rijtschuur' Krawang als hardnekkige verzetshaard 324
- De massamoord in Rawagede als doelbewuste afschrikking 325
- Interne correspondentie als bewijsstukken voor de rechtbank – 60 jaar later 328

Terreur in Tjililitan 337

Massamoord in Malang 345

Bloedbruiloft in Tjilatjap 353

Amok in Kendal 356

Het Bali-drama 360

- Eerste bedrijf: De koning en zijn vele helpers in het laatste paradijs 360
- Tweede bedrijf: De hand in het wespennest en de handgranaat in het kantoor 369
- Derde bedrijf: De bijzondere onderzoeken verzanden in het moeras 373
- Vierde bedrijf: De 'bijproducten' verkrachting, marteling en moord 379
- Vijfde bedrijf: Het spoor in het dossier loopt dood en het doek valt 385

Hoofdstuk 5

VORMEN VAN EXTREEM GEWELD 389

Technisch geweld 389

Tanks en pantservoertuigen 392

Artillerie en mortieren 394

De luchtmacht 399

De Koninklijke Marine 414

Plunderingen 419

Gebrek aan discipline 419

Andere delicten 423

Betrokkenheid van officieren 424

Algemene cultuur van wetteloosheid 427

Brandstichtingen, vernielingen en 'zuiveringen' 430

Zuiveringen als deel van de koloniale militaire filosofie 430

Brandstichting en vernieling als afschrikings- en strafmaatregelen 433

Geweld tegen gevangenen te velde 439

Geësceneerde vluchtpogingen 439

Motieven en rechtvaardigingen 442

Patroon van arrestatie, mishandeling en liquidatie 446

Geweld tegen gevangenen bij verhoren 449

Systematisch martelende inlichtingendiensten 450

Gebrekkige selectie en opleiding van de inlichtingendiensten 455

Het primaat van de oorlog als legitimatie voor marteling 457

Geweld tegen vrouwen en kinderen 460

Minderjarige slachtoffers 460

Vrouwelijke slachtoffers 462

Hoofdstuk 6

ONDERZOEK NAAR EN BESTRAFFING VAN EXTREEM GEWELD 467

Onderzoek naar buitensporig geweld 468

Opbouw van de civiele en militaire justitie 468

De positie van de legercommandant 470

De positie van de auditeurs-militair en de MP'ers 473

De positie van de procureur-generaal 476

Excurs: procureur-generaal Henk Felderhof 478

De positie van de troepencommandanten 483

Krijgsraden te velde 485

Temporaire krijgsraden 486

Institutionele partijdigheid en tandoosheid 487

Praktische problemen bij de berechting 497

Bestrafning van Nederlandse en Indonesische daders 498

Strafmaat en bestrafning van Nederlandse militairen 498

Juridische omgang met Indonesische krijgsgevangenen en politieke gevangenen 509

Massa-arrestaties en overbelasting van het justitiële apparaat 514

Standrecht: eigenrichting als strategie om problemen op te lossen 521

Bijzondere krijgsraden als bekentenis van mislukking 525

Het koloniale strafrechtstelsel en het gevangeniswezen 531

Interne inspectierapporten van de overheid en getuigenissen van veteranen 531

Republikeinse kritiek 533

Nederlandse kritiek 534

Externe rapporten van ICRK-afgevaardigden 535

Excurs: de Bondowoso-ramp 541

Militair strafrecht en internationaal oorlogsrecht 544

Mythen omtrent Nederlandse krijgsgevangenen 549

Hoofdstuk 7

VERHULLING EN CONTROLE VAN EXTREEM GEWELD 555

Verhulling binnen het militair-civiele apparaat 556

Overlevingsdrang en groepsgeheimen 556

De sleutelpositie van de commandant 560

Doofpotcoalities door de rangen heen 567

Doofpotbeleid van de militaire leiding 572

Verdoezeling van politiegeweld 575

Middelen om extreem geweld te verhullen 576

Het opportuniteitsbeginsel 576

Ontkenning en bagatellisering 578

Eufemistisch of verhullend taalgebruik 581

Gebrek aan bewijzen, getuigen en bevoegdheden 582

Gebrek aan externe controlemechanismen 583

Internationale waarnemers: doelbewuste misleiding en beperkt mandaat 583

Nationale politiek: vertraagde en niet-onafhankelijke onderzoeken 585

Berichtgeving en censuur: strijd om de publieke opinie 590

Kerkelijke functionarissen: zwijgzaamheid en wegstappen 595

De omvang van de verhulling van extreem geweld 596

Hoofdstuk 8

PREVENTIE VAN EXTREEM GEWELD 599

Theorie: het leger neemt voldoende preventieve maatregelen 600

Dagorders: humanitair optreden en getuigend van hoog beschavingspeil 600

Militaire justitie: klachten steeds streng en uitgebreid onderzocht 601

Informatie en scholing: aankweken van kennis en inzicht 602

Praktijk: mislukken van preventieve maatregelen binnen het leger 603

Dagorders en instructies aan de commandanten 603

Militair-juridisch falen en veronachtzaming van de meldplicht 605

Interne informatie- en voorlichtingsdiensten van de krijgsmacht 609

Eenzijdig en simplistisch vijand- en zelfbeeld 610

Dubieuze voorbeelden in propagandistische soldatenbladen 612

Oorlogsrecht en volkenrecht: nauwelijks een preventieve werking 613

Preventieve plannenmakerij van de legertop: de publieke schandpaal 613

Humanitaire en praktische overwegingen te velde 615

Hoofdstuk 9

MELDING VAN EN VERZET TEGEN EXTREEM GEWELD 619

Melding van extreem geweld 619

Aangiften van burgers en de gevolgen 619

Militaire aangiften van extreem geweld via de officiële weg 623

Verzet tegen extreem geweld 623

Indirect militair verzet 623

Soldatenbrieven en hun (onvrijwillige) publicatie 623

Ontbrekende bescherming van klokkenluiders 627

Spitsroeden lopen voor klokkenluiders 632

Verontwaardiging over en begrip voor massageweld 639

Direct militair verzet 643

Weigering van een dienstbevel en andere vormen van verzet 643

Wijdverbreid gevoel van onmacht 653

Verzet door ambtenaren van Justitie 655

Verzet van bestuursambtenaren 656

Brandstichting in Soengei Loear 660

Roofzucht en terreur in Madioen 661

De bittere pil van de para's in Rengat 663

Executies in Tandjoeng Poera 669

Hoofdstuk 10

OORZAKEN VAN EXTREEM GEWELD 671

Geweldbevorderende belangenconstellaties bij de autoriteiten 671

- Eigenmachtig optreden door commandanten 671
- Onduidelijke en wederrechtelijke orders 678
- Inconsequent personeelsbeleid van de legerleiding 682
- Dominantie van de militaire autoriteiten 686
- De militaire context 691
  - Chronisch troepentekort en al te ambitieuze doelen* 691
  - Strategisch defensief en militaire contraterreur* 695
  - Invloed van de guerrillaoorlog* 699
- De militaire tegenstander 705
  - Koloniale traditie van geweld* 705
  - De Atjeh-oorlog als leerschool* 708
  - Racisme en vijandbeeld* 711
  - Wisselwerking van geweld* 717

Geweldbevorderende factoren binnen de krijgsmacht 722

- Selectie en opleiding 722
- Gebrek aan discipline 727
- Dalend moreel van de troepen 731

Persoonsgebonden factoren voor de escalatie van geweld 733

Hoofdstuk 11

SLOTBESCHOUWING 737

Massageweld als integraal bestanddeel van het koloniale beleid 737

Brede coalities van daders binnen de krijgsmacht en het burgerbestuur 740

- Systematisch gebruik van extreem geweld door de speciale troepen 740
- Structureel gebruik van extreem geweld door de reguliere troepen 743
- Extreem geweld door politie en hulpstroepen 746

Oorzaken voor het ontstaan van massageweld 747

Verhulling, ontbrekende controle en mislukte preventie 753

Verantwoordelijkheden van de hoogste militaire en burgerlijke leiding 755

- Een koloniale generaal met bloed aan zijn handen 756
- Een procureur-generaal die extreem geweld legitimeert 759
- Een gouverneur-generaal die voor zijn beleid over lijken gaat 762
- Een regering die wegkijkt als hoofdverantwoordelijke 764

Omvang en vormen van massageweld 765

Indonesisch massageweld: eveneens structureel maar geen rechtvaardiging 769

Bestrafing van massageweld: vooringenomenheid en blinde vlekken 770

Omgang met gevangenen: overvolle gevangenissen en eigenrichting 773

Verzet tegen en melding van massageweld: een zwijgende meerderheid 776

Vergelijking met de Britten in Indonesië, 1945-1946 778

Vooruitblik 779

Noten 783

Geraadpleegde bronnen 829

Lijst van afkortingen 843

Woordenlijst 847

Register van persoonsnamen en geografische namen 849

Illustratieverantwoording 870